

Pótlások Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN LEVŐ, BIBLIOGRÁFIAILAG MÉG LE NEM ÍRT
RÉGI MAGYAR NYOMTATVÁNYOK

MÁSODIK KÖZLEMÉNY

FAZAKAS JÓZSEF

23.

[NAGYSZOMBAT] [1599].

[Új kalendárium magyar nyelven az 1600. esztendőre.]

8°. 8 levélnyi töredék, címlapja is hiányzik. Knauz Nándor könyvtárából származik, és amint az 1870-ből való kézírásos bejegyzés tanúsítja, Pécsi Lukácsnak „Az test környül való hét irgalmasságnak cselekedetiről” c., Nagyszombatban, 1598-ban megjelent műve egy példányának egykorú kötéstáblájáról fejtették le.

A naptár nyomtatási helyének és idejének meghatározásához a felbukkanás körülményei már némi kiindulópontot nyújtanak. Ha összevetjük töredékünket az 1598 táján vagy attól nem messze eső években megjelent és máig is fennmaradt néhány nagyszombati naptárral, megállapíthatjuk, hogy töredékünk ugyancsak a nagyszombati nyomdában készült. A benne levő képes hónapábrázolások, a körzetekből és egyszerű lécekből alkotott keretezés, a naptári jelek és a betűtípusok megtalálhatók a nagyszombati kalendáriumokban. Különösen szembetűnő az egyezés, ha az 1599-re szóló naptárral hasonlítjuk össze a mienket. A nyomdai kiállítás egyezésén kívül még azt is megállapíthatjuk, hogy az egyes szentek ünnepei és a vasárnapi evangéliumok szövegei is majdnem teljesen azonos fogalmazásban és helyesírással vannak közölve a két naptárban. A tulajdonképpeni naptári rész — amelyen túl különben töredékünk nem is terjed — és valószínűleg a hiányzó címlap is, az általunk közelebről ismert négy korabeli (vagyis az 1579., 1584., 1599. és 1603. évre szóló) nagyszombati naptárhoz hasonlóan fekete-vörös nyomással készült.

Ami a naptár évét illeti, a húsvét pontosan kikövetkeztethető időpontja (ápr. 2.) alapján megállapítható, hogy az vagy 1589, vagy pedig 1600 lehet. A naptárilag lehetséges korábbi évekről (1553 és 1564) már csak azért sem lehet szó, mert a nagyszombati nyomdát jóval ezek után, 1577-ben alapították. Későbbi évekre (1673 stb.) pedig már csak a nyomdai kiállítás miatt sem gondolhatunk, nem is beszélve arról, hogy a kötés, amelyből töredékünket kiszedték, a jelzett megállapítás szerint 1598 táján készülhetett. A két figyelembe vehető év közül viszont a helyes évre a holdváltozások naptári helye alapján lehet következtetni. Töredékünkben négy újholdjelölés található. Ha összevetjük ezeket az 1589. évi Gergely-naptár újholdjaival, akkor azt találjuk, hogy töredékünk újholdjai három esetben 4 nappal, egy esetben pedig 3 nappal korábbi csillagászati képet mutatnak, mint amazok. Már pedig a naptárreform után készült magyarországi naptárak beható vizsgálata alapján — amelyről a 24. tétel alatt leírt kalendárium meghatározása során részletesebben is szólni fogunk — megállapíthatjuk, hogy a Gergely-naptár konvencionális újholdjai és az egyes délkörökre kiszámított asztronómiai újholdak között csak 1—2 nap különbség szokott lenni, nem pedig 3—4 nap. Naptárunk tehát nem szólhat az 1589. évre. Az

1600. évet illetőleg viszont azt találjuk, hogy töredékünk újholdjai három esetben 2, egy esetben pedig 1 nappal korábbi időpontra vannak téve, mint a konvencionális újholdak, s így ezekhez viszonyítva a szokásos eltéréseket mutatják. Mindezek alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy e töredék az 1600. esztendőre szóló nagyszombati naptárból maradt reánk, amely minden bizonnyal még 1599-ben megjelent.

(Jelzete: *RMK I. 313a.*)

24.

[D E B R E C E N] [1 6 2 8].

[Új és ó kalendárium magyar nyelven az 1629. esztendőre.]

16°. Csupán 4 levélnyi töredék, amelyből két levél a naptári részből, kettő pedig a „Sokadalmak”, vagyis az országos vásárok szokásos jegyzékéből való. A töredék utolsó lapján Debrecen címere látható, a zászlót tartó báránnyal és a címerhez tartozó körirattal: „Mint a baran meg nemvl a nirv előt. Esa. LIII.”

Ez a töredék a Todoreshku-féle régi magyar gyűjteménnyel együtt került könyvtárunk tulajdonába, két más évből való debreceni naptár töredékeivel egybekötve, amelyeket Todoreshku összetartozóknak és egy 1622. évből való kalendárium töredékeinek vélt. A szokásos második résznek (*Judicium astrologicum*) az egyvelegben talált töredéke valóban vélhető 1622. évinek, mert a benne levő „Rövid Kronicá”-ban felsorolt utolsó történelmi események 1621. júliusából valók. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a feltevés nem egészen bizonyos, mert régi naptárainkban olyan Krónikával is találkozunk, amelyben a naptár évét megelőző esztendőről semmilyen esemény sincs megemlítve. Így ez a töredék 1623. évi naptár töredéke is lehet. A naptári rész vizsgálata során viszont kiderült, hogy az ott talált B-ív két különböző évre szóló naptár töredékeit tartalmazza, amelyek közül egyik sem lehet 1622. vagy 1623. évre szóló. A B-ív 3—6. levele minden valószínűség szerint az 1630-ra szóló naptárból való. Mostani vizsgálatunk tárgyát azonban nem ez, hanem a B-ív első és utolsó két-két levele képezi. A B-ív két egybekötött részének különbsége már abból is kiténik, hogy az egyik rész vasárnapi betűje G, míg a másiké F, már pedig egy éven belül a vasárnapi betű — a szökőévek első két hónapját kivéve — nem lehet kétféle. A vasárnapi betű és a vasárnapi sorszám alapján megállapítottuk, hogy most vizsgált töredékünk a 25. számú hivatalos naptártípusnak felel meg, amely a következő évekre szólhat: 1607, 1618, 1629 és 1691. További lehetséges évek a töredék nyomdai kiállítása alapján már nem vehetők figyelembe. A fenti négy év közül a helyes évet a holdjelölések alapján kell meghatároznunk. Töredékünkben egy újholdjelölés található és ez július 20-ra esik. A Gergely-naptár szerint előirt júliusi újhold 1607-ben 5, 1691-ben pedig 6 nappal későbbre esett, mint itt, naptárunk tehát ezekre az évekre nem szólhat. A további összevetéseknél azt találjuk, hogy újholdunk az 1618. és az 1629. évre előirt gregorián újholdakkal sem egyezik, amennyiben 3, illetőleg 2 nappal korábbi csillagászati képet mutat, mint amazok. Lássuk, mi ennek a magyarázata!

Tudnunk kell, hogy a XVII. századi naptárszerkesztők — ha el is fogadták az új naptár újholdjait a húsvét időpontjának meghatározása szempontjából — az egyes holdfázisokat mégsem ezek szerint, hanem asztronómiai számítások alapján jelölték be naptáraikba. A különböző földrajzi pontokon észlelhető asztronómiai újholdak természetesen egymással sem egyezhetnek, úgyhogy szó sem lehet arról, hogy az átlagszámításon alapuló konvencionális újholdakkal mindig pontosan egyezzenek. A Gergely-naptár ciklusos újholdjait továbbá oly módon állapították meg az új naptár szerkesztői, hogy azok inkább essenek egy-egy nappal későbbre, mint a csillagászatiak, hogy elkerülhető legyen az a kellemetlen eset, hogy a hivatalos húsvét bizonyos esetekben a valódi holdtólte elé kerüljön. (Vö. Grotefend, H.: *Abriss d.*

(Chronologie... 2. Aufl. Leipzig — Berlin 1912. 41. lap, 157. sz. jegyzet.) Ha e mellett az egy napnyi eltérés mellett figyelembe vesszük még a csillagászati valóságos eltéréseket és a sajtóhibákat, érthetővé válnak a XVII. századi naptáraknál általában is tapasztalható eltérések. Ezeknek az eltéréseknek a megvizsgálása céljából végignézttem 29 régi magyar naptárt a XVII. század első harmadából. 271 rendelkezésemre álló újhold-jelölést vizsgáltam meg az átnézett naptárakban, amelyekről meg kell jegyeznem, hogy részben hiányosak voltak. Vizsgálataimat összegezve megállapítottam, hogy e naptárak újholdjai — amennyiben eltértek a hivatalos újholdaktól — mindig hamarabb és soha sem később következtek be, mint amazok. Az eltolódás az esetek felében (141 esetben) 1 napnyi volt, 100 esetben 2 napnyi, 21 esetben nem volt eltérés és csupán 9 esetben volt 3 napnyi, ez is csak úgy, hogy az év valamennyi újholdja közül egy, legfeljebb 2 esetben fordult elő 3 napos eltérés. Az egy éven belüli egyes eltérések továbbá szintén különbözőek voltak, sőt olyan esetet nem is találtam, amikor mind a 12 vagy 13 újhold egyforma eltérést mutatott volna. Ezeknek a vizsgálatoknak az alapján végül is megállapítottam, hogy az eltérések átlag 1—2 naposaknak tekinthetők és hogy az asztronómiai újholdak nem szoktak késni a konvencionális hivatalos újholdakhoz képest.

Töredékükben újhold-jelölés csak egy látható ugyan, a júliusi, de a többi holdfázisból (első negyed, holdtölte és utolsó negyed) kikövetkeztethető még kettő, az augusztusi és a szeptemberi. Ha most már ezt a három újholdat összevetjük az 1618. és az 1629. év újholdjaival, akkor az 1618. évnél 3—3, az 1629. évnél pedig 2—2 napnyi eltérést találunk, amiből a fentiek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy töredékünk aligha szólhat 1618-ra, viszont minden valószínűség szerint 1629. évi naptár részét képezi.

További bizonyítékok után kutatva összevettem töredékünk 7 holdfázisát két 1629. évi és egy 1618. évi naptár holdfázisaival. Az 1618. évi naptár viszonylatában 6 összehasonlítási lehetőség közül három esetben 2 napnyi, egy esetben 3 és két esetben 1 napnyi eltérést találtam, a két 1629. évi naptár viszonylatában viszont a 7 összehasonlítási lehetőség teljes egyezést mutatott a holdfázisok napjait illetőleg. Összevetéseimnél a kassai 1618. évi (RMK I. 481.), a pápai 1629. évi (RMK I. 585.), valamint a lőcsei 1629. évi (Magyar Könyvszemle 1929. 215. l.) naptárt használtam. Az egybevetéseknél figyelembe vettem még a holdfázisok óráját, illetőleg a lőcsei naptárnál — ahol a percek is fel vannak tüntetve — a percét is. Vizsgálataim során megállapítottam, hogy töredékünk 2—2 esetben órára is egyezik a két 1629. évi naptárral, és legfeljebb csak 1—1 órával marad el azoktól vagy előzi meg őket. A két 1629-es naptár viszont egymástól is eltér, ami teljesen érthető, hiszen különböző csillagászoknak esetleg különböző délkörökre alapított számításait tükrözi. Ez az eltérés 0—2½ óra között ingadozik, két kivételtől eltekintve (25—25 óra), ahol a naptárszerkesztő nyilván egy-egy nappal eltevesztette a bejelölést, tehát ahol valószínűleg csak 1—1 órányi volt a számításbeli eltérés.

Mivelhogy töredékünk naptári adatai ilyen nagy mértékben egyeznek a két 1629. évi naptár megfelelő adataival, eldöntöttnek tekinthetjük, hogy az csak 1629-re szóló kalendárium töredéke lehet.

A bevezetőben említett debreceni címerrel már utaltunk a nyomtatvány előállítás helyére. Ezt a címert ábrázoló fametszetet egyébként már a XVI. században is használta a debreceni nyomda, először „Az két Sámuel könyveinek... fordítása” c., 1565-ben megjelent nyomtatvány címlapján (RMK I. 55.). Töredékünk különben nyomdai kiállítása tekintetében egyébként is Debrecenre vall, amennyiben alakja, beosztása, betűtípusai és naptári jelei úgyis szólván mindenben megegyeznek az 1630. évre szóló debreceni naptárával.

Kalendáriumunk tehát Debrecenben készült, minden bizonnyal az 1628. év vége felé, Rheda Péter nyomdász működése idején.

(Jelzete: RMK I. 578a.)

[Kalendárium magyar nyelven az 1632. esztendőre.]

8°, [2 ?] + A⁸ - C⁸/// = 26 /// sztl. lev.

Példányunknak hiányzik a címlapja és az ezt követő levél, amelynek a hátlapján január első felének a naptára volt. Az ez után következő naptári rész végig megvan, utolsó levelén a második rész címlapjával, maga a második rész hiányzik.

A kalendárium leírását még Fraknoi Vilmos közölte a Magyar Könyvszemle 1878. évi évfolyamának 269. lapján, de tévesen az 1621. évre helyezve. A naptár meghatározásakor nyilván nem vették észre, hogy az szökő évre szól és így csak 1632. évi lehet. A leírást Sztripszky is átvette és bibliográfiájának I. részében az 1891/98. tétel alatt közölte. A Csepregre való lokalizálás helyes. A többi csepregi naptár, különösen az 1630. és az 1635. évre szólóak nyomdai kiállítására (beosztás, betűk, különleges naptári jegyek, keretdísz, képes hónapábrázolások) teljes mértékben igazolja ezt. Példányunk selejt-példány lehetett, ami abból látszik, hogy az augusztusi hónapábrázolás fordítva van belenyomtatva. Nyilván ezért került makulaturaként valamely könyv bekötési táblájába, ahonnan azt Fraknoiék annak idején kiáztatták.

(Jelzete: *RMK I. 606a.*)

[Kalendárium magyar nyelven az 1642. esztendőre.]

8°, 4 levélnyi töredék (B₃ - B₆ lev.).

Ez a naptártöredék a Todoroszku-gyűjteménnyel együtt került könyvtárunk állományába és annak kiadott könyvjegyzékéből némileg már ismeretes is. (Ld. Akantisz Viktor: Dr. Todoroszku Gyula... Régi Magyar Könyvtára. Bp. 1922. 6. 1.). Minthogy ez a leírás két lehetséges naptári évre utal (1623-ra és 1642-re), szükséges, hogy a helyes évet tisztázzuk. A Todoroszku-töredékről először is megállapítható, hogy az a vasárnapi betű és a vasárnapi sorszám alapján a 30. számú naptártípusnak felel meg és így — nyomdai kiállítását is figyelembe véve — az 1631., 1642. és 1710. évekre szólhat. Az Akantisz-katalógus 1623. éve tehát máris elesik. A három lehetséges év közül a helyeset az újholdak alapján állapíthatjuk meg. Amint megelőző naptár-meghatározásainkból is kitűnik, a Gergely-naptár újholdjainak figyelembevétele elősegíti ugyan a meghatározásokat, teljes eredményre azonban nem vezet. Itt ezt különösképpen tapasztalhatjuk. Az 1631. év újholdjait vizsgálva 3—4 napos eltérést találtunk töredékünkben, s ezzel az 1631. évet kizárhattuk a lehetőségek közül, az 1642. évnél 1—2 napos eltéréseket tapasztaltunk, míg az 1710. évnél — egy kivételtől eltekintve — egyezést mutattak összevetéseink. A Gergely-naptár alapján tehát az 1710. évnél kellett volna megállapodnunk. Korábbi vizsgálatainkból azonban tudjuk, hogy a XVII. századi naptárak újholdjai — minthogy azok csillagászati újholdak — nem szoktak megegyezni a Gergely-naptár konvencionális újholdjaival, hanem 1—2 nappal megelőzik azokat. Így tehát nem tarthattuk valószínűnek az 1710. évet, hanem 1642-re kellett gondolnunk. Tovább folytatva vizsgálatainkat összevetettük töredékünket egy 1642. évi és két 1710. évi régi magyar naptárral. Összevetéseink során megállapítottuk, hogy a töredékünkben fennmaradt

újhold-jelölések (t. i. a szeptemberi, októberi, novemberi és decemberi újholdak) az októberi kivételével megegyeznek az 1642. évi bécsi magyar kalendárium (RMK I. 724.) jelöléseivel, viszont az 1710. évi komáromi (Sztripszky I. 2239/445.) és kolozsvári (RMK I. 1774.) naptárak újholdjaitól — ugyancsak az októberi kivételével, amely egyezik — 1–2 nappal eltérnek. Töredékünk októberi újholdja különben egy napnyi eltéréssel órára egyezik a bécsi kalendáriuméval, úgyhogy itt e két naptár valamelyikének sajtóhibájára kell gondolnunk, annál is inkább, mert az újholddal összefüggő többi négy októberi holdfázis időpontjai is majdnem mindig órára egyeznek a két kalendáriumban. Egyébként töredékünk novemberi és decemberi holdfázisai is egyeznek — egy kivételével — az 1642. évi naptár holdfázisaival, mégpedig majdnem mindig órára is. Ezek után nem kétséges, hogy kalendáriumunk az 1642. évre szól.

Ami a nyomdát illeti, már Todoroszku észrevette, hogy a töredék nyomdai kiállítása a tejfalusi nyomtatványokéval egyezik. Ha összevetjük naptárunkat az 1638-ra szóló tejfalusi kalendáriummal, mindkettőben ugyanazokat a betűtípusokat és naptári jeleket találjuk, sőt még azt is megállapíthatjuk, hogy a lapok alján folytatólagosan közölt krónikának az egyes lapokra való nyomdai elosztása is egyező. Eddig két címlapos tejfalusi nyomtatványt ismerünk, az említett 1638. évi kalendáriumot és az 1639. évre szóló naptárt (ld. RMK I. 685. és Ráth György Régi Magyar Könyvtára. Bp. 1905. 10. l.). Mindkettőt Wecheliusz Zsigmond János nyomtatta. Töredékünk ennek a naptársorozatnak a tagja, amelyből még egy címlap nélküli, csonka negyediket is felfedezett Todoroszku, az 1646. évit (ld. a 27. tétel alatt). A Wecheliusz-nyomdának következő ismeretes kiadványa már nem Tejfaluban, hanem Somorján jelent meg, 1650-ben, Wecheliusz Zsigmond János utódjának, Wecheliusz Andrásnak a kiadásában (RMK I. 837–838.). A két Todoroszku-féle naptárról — sajnos — nem állapíthatjuk meg teljes bizonyossággal, hogy Tejfaluban készültek-e, mert nem tudjuk, hogy nem került-e át a nyomda még 1650. előtt a közeli Somorjára. Ugyancsak kérdés marad az is, hogy a két Wecheliusz — talán apa és fiú — közül melyik nyomtatta az 1642., ill. az 1646. évre szóló naptárat.

(Jelzete: RMK I. 730a.)

27.

[TEJFALU?] [1645].

[Kalendárium magyar nyelven az 1646. esztendőre.]

8°, A^s B^s /// lev. = 16 /// sztl. lev.

Címlap nélküli, csonka példány, a Todoroszku-gyűjteményből. Megvan belőle az A₂₋₈ és a B₁₋₈ lev., továbbá van egy D₁ lev. is külön, amely valószínűleg szintén hozzá tartozik, de mindenesetre ugyanakkor a nyomdának valamelyik naptárából való. Az 1646-ra szóló csonka naptárunk — amint már Todoroszku Gyula is sejtette (ld. Akantisz i. m. 11. l.) — a tejfalusi, helyesebben a Wecheliusz-nyomda terméke, amit az 1638. évi hiteles tejfalusi kalendáriummal való összevetés teljes mértékben igazol. Az 1642. évi Wecheliusz-naptár leírásánál (ld. az előző tételt) már utaltunk arra, hogy csonka példányainkból még nem lehet teljes bizonyossággal eldönteni, hogy ezek az 1642-re, ill. 1646-ra szóló naptárak valóban Tejfaluban, vagy már esetleg Somorján jelentek-e meg, ahová a nyomda bizonytalan időben átköltözött, és hogy még Wecheliusz Zsigmond János, vagy már az utódja, Wecheliusz András nyomtatta-e őket.

(Jelzete: RMK I. 786c.)

KOLOZSVÁR 1558.

[Carmina.] Kolophon: CLAVDIOPOLI | In Officina Georgij Hoffgreuij. | Anno, D. M.D.LVIII.

4°, A⁴ B² = 6 sztl. lev. A nyomtatvány címlapja hiányzik. A füzet három latin nyelvű verset tartalmaz. Az első Csáky Mihály királyi kancellárhoz van intézve: CLARISSIMO VIRO DOMI- | NO MIHAELI CHYAKIO | Reginalis Maieftatis Can- | cellario. Salutem. (A₂ recto.) A második vers Izabella királynéhez és János Zsigmondhoz szól: DIVAE ISABELLAE REGI- | NAE ET FILIO EIVS SERE- | nissimo. Iohanni Sigismūdo E- | lecto Regi Vngariae Dal- | matiae Croatiae &c. (A₂ verso — B₁ recto.) Az utolsó vers címe: PSALMVS LXXIX. DEVS | Venerunt Gentes &c. continens | precationem. Contra per- | fecutores Ec- | clefiae. (B₁ verso — B₂ recto.) A kolophon az utolsó levél rectóján van, a verso üres. Mivel a kiadvány címlapja hiányzik, a versek szerzője ismeretlen.

Magyarországon még nem jelent meg róla bibliográfiai leírás, csupán az Országos Széchényi Könyvtár új szerzeményeiről szóló beszámolókhban van röviden megemlítve (Magyar Könyvszemle 1912. 263. l. és 1913. 198. l.). Veress Endre ismertette Bibliografia románă—ungară c. művének I. kötetében (București 1931.), a 43. tételszám alatt (18. l.).

(Jelzete: RMK II. 78a.)

BÁRTFA 1608.

Redmeczi T. János. PANEGYRIS | IN CELEBERRI- | MAS OMNIQVE ADMIRATIONE | DIGNISSIMAS LAVDES, SPECTABILIS AC | Magnif: D. VALENTINI DRVGETH de Ho- | monnah, Confiliarij Sacrae Caef: Regiaeq; Ma- | iest: Comitit in Huzth, Lib: Baronis in Kővar, | Comitit Comitatum Zempleni: ac Maru- | fiens. perpetui, nec non Capitanei part: Reg: | Hungariae Superi: Generalis. Domini ac | Patroni fui gratiofissimi, debitae ob- | fervantiae & grati animi significa- | tionis ergo scripta | A | Iohanne Redmeczi- no, Rectore Scholae | Oppidi Zempleni. | BARTPHAE | Typis Iacobi Klős. | M. DC. VIII.

4°, 3 (A₁₋₃) /// sztl. lev. A vége hiányzik. A címlapot egyszerű díszítő elemekből alkotott keretdísz övezi.

(Jelzete: RMK II. 330a.)

KASSA [1614].

Bocatius János. Ioannis Bocatij C. | Caffov. | MATTHI- | ADOS CARMI- | na heroica | Libri duo¹. Agonalia. | Secuturis (DEO dante) alijs decem ad | imitatione[m] Aeneidos Virgilianae, Coro- | nationes, Symbola &c. com- | plexuris. POTENTISS. & INVICTISS, | IMP. R. H. & B. REGIS | MATTHIAE I & II | Panegyrica. | AD | ILLVSTRISS. COMITEM | Sigismund. Forgatfchiű. | CAS- SOVIAE | Ex Officina Tipographica | Iohannis Fiferi.

8°, A⁸—E⁸ = 40 sztl. lev.

A szerzőnek Forgách Zsigmondhoz intézett ajánlása 1614-ben kelt. Ezt az évet tekinthetjük a verses kötet megjelenési évének is, amit az is megerősít, hogy a nyomdász a címlap tanúsága szerint Fischer János volt, akinek a működési ideje éppen ekkor tájt ért véget, hiszen az 1615-re szóló kassai kalendáriumot (ld. Sztripszky Hiador: Adalékok... I. 1877/84.) már nem ő, hanem az utódja, Festus János nyomtatta, minden bizonnyal az 1614. év vége felé.

(Jelzete: RMK II. 356a. Hozzákötvé az RMK II. 287. sz. mű 2. példányához.)

31.

LŐCSE [1622].

Duchon János. ZODIACVS | VOTIVVS | Pro auspicio Novi Anni | *Generosiffime,*
Antiquiff: ac Nobiliffime | DOMUI | MARIASIANAE | de Markusfalvá, | quae |
 CVM VLTRA ANNOS | QVINGENTOS FORTES, | togâ sagoque perilluftres
 Heroas Pa | triae HVNGARIAE fuppeditâffet; | nunc instar Zodiaci, XII Filiis |
 longè lateq; corufcat, | dicatus | *ab* | IOHANNE DVCHON, | Sch: Marcivill:
 Rect: | ANNO: | Mars faeVIIt: DeXtrâ nos tege ChrIItē tVâ. | *LEVTSCHOVIAE,*
Typis Danielis Schultz.

4°, A⁸ = 6 sztl. lev.

A latin nyelvű üdvözlő verseket tartalmazó füzet megjelenési éve a címlapon levő chronostichon alapján 1622.

(Jelzete: RMK II. 421b.)

32.

POZSONY 1624.

BREVIS | INSTRU- | CTIO, | PRO IIS, QUI AD SA- | CRAM CONFSSIONEM, |
 maximè generalem, & Sanctif- | limum Eucharistiae Sacramen- |
 tum accedere volut. | (IHS monogrammal ellátott nyomdadsz) | ANNO | M. DC. XXIV.
 (A kolophonban:) *Pofonii, in Aula Archiepifco- | pali, Anno 1624. | Impen-
 fis Admodum R. D. Nicolai Novák, | Archidiaconi Zolienf. & Canonici | Strigoni-
 enfis.*

12°, A⁸ B⁴ C⁸ D⁴ E⁸ F⁴ G⁸ H⁴ = [2], 93 (helyesen 91), [3] 1.

A kiadvány a nagyszombati jezsuita kollégium engedélyével jelent meg, amint ez a 93. lap alján olvasható: Cum licentia Superior. ex Coll. | Tyrnavienf. Soc. IESU.

(Jelzete: RMK II. 429a. Koll. 3.)

33.

TRENCSEŒN 1643.

Gerber, Gregor. Valet Predigt in dem | Kõn: Freyen Marckh Sanct |
 Georgen gehalten, auß der Apofto- | lischen geschicht am 20. von
 17. versu biß zu end deß | Capitels. | Von | GRÈGORIO GERBERO |
 Lichtensteinenfi Mysniaco, ober die | 8. Jahr alda gewestē E- |
 vangelischen Pre- | diger. | *Invidia comes Veritatis;* | Psalm: 77. |
 Ich muß daß leiden, die Rechte hand des | Hõchsten kan alles en- |
 dern. | Gedruckt in Trentchin bey Dorothea | Wocalin, Im Jahr
 Christi, 1643.

4°, A⁴—C⁴ = 12 sztl. lev.

Példányunk 1914-ben került az Országos Széchényi Könyvtár állományába, a könyvtári jelentésben annak idején röviden közölték is a munka címét (Magyar Könyvszemle, új folyam 22. köt., 1914. 165. l.), teljes leírása azonban még azóta sem jelent meg.

(Jelzete: RMK II. 630a.)

34.

NAGYVÁRAD [1646?].

Miskolczi Csulyak István. ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΊΣΤΟΡΙΚΗ | De | Vita & Obitu Reverendissimi & Clarissimi Patris, | STEPHANI CHULIAK MISKOLCINI, | Pastoris ovium Jefu Chrifti in oppido Lifzka fidelissimi; nec | non Ecclesiarum diocefeos in Comitatu Zemplen, Senioris gravissimi, | propriá operá conscripta. — A végén: *EX TYPOGRAPHIA VARADIENSIS.*

Egyleveles nyomtatvány. 7 sor + 2 hasáiban 37, ill. 36 sor + 1 sor. A példány nagysága 43 × 33½ cm, három oldalán körülvágatlan, s így magassága az eredeti méretet mutatja. Tükörmérete 34 × 28½ cm.

Miskolczi Csulyak István saját halálára írt latin nyelvű verse tartalmát tekintve rövid önéletrajz, amelynek adatait a margóra nyomtatott dátumok egészítik ki. A majdnem másfél hasábnyi vers után következnek: *EPIGRAMMA FILII.*, a következő aláírással: *Caspar Ch. Miskolci venerando parenti | lugens accinebat lubens.* (Az egykori hajtogatások okozta papírromlás miatt az aláírás első sorának betűhűsége bizonytalan.)

Amint ismeretes, Miskolczi Csulyak István 1645. december végén halt meg. Versének utolsó soraiban, amelyeknek végső formája bizonyára fiától származik, utalás van arra, hogy hetven esztendőskorában ragadta el a halál. A margóra itt már nem nyomtatva, hanem egykorúnak látszó kézírással van odajegyezve az 1645. év. Valószínű, hogy nyomtatványunk mindjárt a szerző halála után, de a nyomda messzi volta miatt már csak 1646 elején látott napvilágot. Kiadójának a nyomda akkori vezetőjét, Szcenci Kertész Ábrahámot tekinthetjük. A keretdísszel ellátott csinos kiállítású nyomtatvány az ő jó ízlésére vall.

Unikumunk Miskolczi Csulyak István kéziratos Diariumában maradt fenn, mint annak függeléke. Zsinka Ferenc, a Diarium ismertetése során röviden megemlékezett ugyan róla (Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár XI., évf., 1927. 120. l.), de részletes bibliográfiai leírását nem adta.

(A Diarium jelzete Kéziratárunkban: Oct. Lat. 656. Nyomtatványunk a kötetáblára ragasztott tokban van elhelyezve. A mű száma régi magyar gyűjteményünk katalógusában: RMK II. 670a.)

35.

TRENCSEN 1646.

Puecher János. JOHANNIS PUECHER | Nobilis Ungari, | Vera Relatio de virtute & efficaciá | PULVERIS HERMETICI | & | AQVAE LUNARIS: | Aquae quidem quotidiano Ufu ultra viginti | Annos: Pulveris vero plusquam decen- | nali Experientiá, in pluribus Germaniae | & Ungariae locis, comprobatorum. | TRENSCHINII. | *Typis Dorotheae Wocalii Viduae,* | CIO IOC XLVI.

8°, [4], 16. l.

A címlével hátlapján és a második levél rectóján latin nyelvű üdvözlőversek vannak, melyeknek szerzői a következők: MICHAEL ASCANIUS, haecenus Sere-niffimi Tranſylv. Principis Medicus; JOH. GEORG. REGULUS, dictus Villinger. Med. D.; FRID. HERMANNUS FLAYDER, Prof. Graecus Tubing. & Inſlytae Univerſitat[is] à Bibliothecá. Ezután következik az előszó az olvasóhoz, a második levél versóján.

Weszprémi István röviden megemlékezett erről a kis munkáról (Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia. IV. 126.), adatát Szinnyi is átvette (Magyar írók élete és munkái. XI. 207.), de példányt nem ismertünk belőle. Néhány évvel ezelőtt, a keszthelyi Helikon Könyvtár régi magyar anyagának átvizsgálása során bukkant fel a most ismertetett unikum. Kissé sérült példány. Megjegyzendő, hogy Szinnyi Horányi Elek Memoria-ja alapján (III. köt. 107.) téves névalakban, Pucher János néven is nyilvántartja a szerzőt és művét (i. m. XI. köt. 255.). Példányunkban nemcsak a címlapon, hanem az üdvözlőversekben többször is megtalálható a szerző neve, amiből a Puecher névalak helyessége állapítható meg.

(Letét a keszthelyi Helikon Könyvtár állományából. Jelzete: RMK II. 669b.)

36.

[NAGYSZOMBAT 1651.]

TRIBVTVM | ELOQVENTIAE | Reverendis, Religioſis, Nobilibus, ac Eru-
ditis Dominis Ar- | tium Liberalium & Philoſophiae | NEO-DOCTORIBUS, |
Cùm | IN ARCHIEPISCOPALI | SOCIETATIS JESU UNIVERSITATE |
Tyrnaviae ſupremâ Philoſophiae Laureâ | coronarentur | A | R. P. STANISLAO
GASECKY E SOC: | JESV, AA. LL. & Philoſophiae Doctore, ejuſdemq; |
Profefſore ordinario, | Ab | ILLVSTRISSIMIS, MAGNIFICIS, | Generoſis,
& Nobilibus Oratoriae Facultatis Auditoribus | perſolutum | ANNO | qVo FranCISCVS
PICoLoMIneVs soCIetatIs IesV GeneraLIs | fatIs fVngItVr, TyrnaVIAe Coro-
nantVr ſapIentes. | Typis Academicis, per Philippum Iacobum Mayr.

4°, A⁴ B⁴ D (helyesen C)¹ = 9 sztl. lev.

Latin nyelvű ódákat tartalmazó libellus promotionis, a filozófiai doktorrá avatandó Grieskircher Ferdinánd Ignác pálos szerzetes, Novoszedlik György Ferenc, a magyar papi kollégium növendékei, és Wanek Lukács Bernát, a nemesi konviktus tagja tiszteletére. A nagyszombati egyetemi nyomda e kis kiadványa — amint a nagyobbreszt magyar szerzőktől származó chronostichonokból kitűnik — 1651-ben jelent meg. A címlapon levő chronogramm az éven kívül még többet is elárul, amennyiben Francesco Piccolomini, a jezsuita rend generálisának halálára utal. Minthogy pedig ez 1651. június 17-én történt, a kiadvány nyilván ez után jelent meg.

(Jelzete: RMK II. 755a.)

37.

[LÓCSE] 1653.

Epithalamia | in | Nuptias ſecundas (utinam ſecundas.) | Nobiliſſimi Cir-
cumſpectiq; Viri | DN. SIGISMVNDI | MOES h. n. 2di. | Liberae atq; Regiae
Civit. Cae- | ſareof. Civis primarij | cum | Honeltiffima, Lectiffimaq; Faemina |
DN. ANNA, | Praeſtantiffimi, prudentiffimi Viri, | DN. STEPHANI SCHMITZ, |
Civis quondam Varalienſ: | primarij relicta viduâ | Anno 1653. die 23. Febr. |

bonis avibus celebrantis, | contexta ac oblata | ab | alumnis Scholae Caefareofor.
E TYPOGRAPHO [!] BREVERIANO.

4°, 4 sztl. lev.

Az üdvözlő versek szerzői közül Conradi János, a késmárki iskola kántora erdélyi, Göts Izsák selmecbányai, Guhr Mihály késmárki, a többi pedig sziléziai származású. A latin nyelvű üdvözlőversek után egy német nyelvű tréfás találóskérdés zárja le a kiadványt. Az üdvözlőirat Brewer Lőrinc löcsei nyomdájában készült.

(Letét a keszthelyi Helikon Könyvtár állományából. Jelzete: RMK II. 789a, koll. 3. ad RMK III. 1028.)

38.

NAGYSZOMBAT 1654.

CVPRESSVS | PLORATA | AD TVMVLOS | *SPECTABILIS ET* | *MAGNIFICI* | *ADOLESCENTIS* | THOMAE | DE REVA. | *TYRNAVIAE*, | Typis Academicis, per Melchiorem | Wenceslaum Schneckenhau, | Anno 1654.

12°, A¹² B¹² C^{1o} = [6], 62. l.

Tizenöt, sorszámmal ellátott, ROSINELLA c. latin nyelvű gyászvers az ifjú Révay Tamás halálára. Szerzője ismeretlen.

(Jelzete: RMK II. 805a, koll. 1.)

39.

[NAGYSZOMBAT 1654.]

Pongrácz Mihály: | *Aquila clangens.* |

12°, A¹² — C¹² = [8], 64 l.

Hiányzik a címlap és a 25—28. l. A könyv élőcíme szerint *Aquila* | *Clangens* címet viselő, tizenhárom EPISTOLA-t és egy EPITAPHIUM-ot tartalmazó verses munka Jézus Krisztusról. A szerző testvérének, Pongrácz Györgynek ajánlja baccalaureussá avatása alkalmából. Az ajánlólevél zárószorai a következők: Ita vovebat Tyrnaviae 20. Aprilis. 1654. | *Frater Totus tuus* | Michaël Pongracz. A nyomtatvány betűtípusai és az egyik fejléc megtalálhatók az előző szám alatt leírt nagyszombati kiadványban, amellyel emez össze is van kötve, feltehetőleg egykorú kötésben. Az elmondottak alapján ez a könyvecske, amely műfaját tekintve libellus promotionis, szintén a nagyszombati nyomda 1654. évi kiadványának tekinthető.

(Jelzete: RMK II. 807a, koll. 2. ad RMK II. 805a.)

40.

[LÖCSE 1660.]

Bittere Klage | über dem | früzeitigen und hochbetrubten | ab-
leben | deß weyland | Wohl Ehrwürdigen, Vor Ahtbaren, und |
Wohlgelehrten Herrns | M. CHRISTOPHORI | Böhm's, | der deutschen
Pfar Kirchen in Leutichau bißhero | nicht gar zwey Jahr | trew-
wachsamem gewesenem Pfarherrns &c. | welcher den 19. Mertzens
in Gott seelig | eingeschlaffen, | bey dessen | ansehnlichen aber
traurigen | Leichbegängnüß | den 25. Mertzens deß 1660. Jahrs |
von | leidtragenden gutten Freunden | gehalten

4°, 4 sztl. lev.

A gyászverseket tartalmazó kis kiadványról megemlékezett ugyan Böhm Kristóf életrajzírója, Klein János Sámuel (Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in ... Ungarn. [1. Bd.] Leipzig — Ofen 1789. 17—18. l., jegyz.), ez azonban Szabó Károly figyelmét elkerülte, s így a régi magyar bibliográfia szempontjából nem vált ismeretessé.

A nyomtatvány első szöveglapján egy latin nyelvű „Epithaphium” [sic!] és annak német nyelvű változata áll, Gottlieb Balduin theologiai hallgatótól. A latin változatot Klein közölte is az említett helyen, azzal, hogy a szerző az elhunyt sógora volt. Minthogy Böhm Kristóf özvegye, Balduin Dorottya Zsófia, Balthasar Balduin regensburgi szuperintendensnek volt a leánya, ez a Gottlieb nevű testvére nyilván valamelyik németországi, talán éppen a wittenbergi egyetemnek volt a hallgatója, ahol annak idején atyjuk theologiai doktorságot szerzett és ahol a század elején nagyatyjuk, Friedrich Balduin professzorként működött. Gottlieb Balduin később regensburgi prédikátor lett. (Vö. Klein i. h. 16. l.; Jöcher, Chr. Gottl.: Allgemeines Gelehrten-Lexicon. 1. T. Leipzig 1750. 734—738. h.; Allgemeine deutsche Biographie. 2. Bd. Leipzig 1875. 16—17. l.; Szinnyei J.: Magyar írók élete és munkái. 1. köt. Bp. 1891. 414. h.)

A többi gyászvers mind német nyelvű. Az elsőnek a szerzője, amint az aláírt betűkből (M. H. Z. A. E. L.) is megállapítható, Magister Hiobus Zabler, Archidiaconus Ecclesiae Leutschoviensis, vagyis Zabler Jób, akinek egyébként az elhunyt fölött tartott gyászbeszéde is fennmaradt (RMK II. 957.). Utána Klesch Kristóf mateóci diakonus, Cuncius Pál szepesváraljai prédikátor és Hain Gáspár lőcsei gimnáziumi igazgató (R[ector] G[ymnasii] L[eutschoviensis]) versei következnek.

E kis alkalmi kiadvány egyébként nemcsak tartalmi szempontból kapcsolódik szorosán Lőcséhez, hanem betűtípusai is a lőcsei Brewer nyomdára vallanak, amelynek ekkor Brewer Lőrinc volt a tulajdonosa (vö. RMK II. 957. és 954.). Papírosának vízjegyét is megtaláltuk a Zabler Jób imént említett gyászbeszédét tartalmazó lőcsei kiadványban.

(Jelzete: RMK II. 951a.)